

а якщо в крові більшу частину становить *савда*, або чорна жовч, в організмі підсилюється холод, сухість і голод, тому що в людини виникає оманливий апетит. Якщо в крові переважає лімфа, то також збільшуються холод і вологість. Знаючи особливості свого організму й власну конституцію, можна підтримувати організм правильним збалансованим харчуванням.

Третя оболонка – *маномайя-коша*, або ж оболонка розуму. На фізичному рівні – це ендокринна система, або *пітта-доша*. Діяльність цієї оболонки дуже важлива, тому що зібрана протягом життя інформація визначає макет нашого майбутнього тіла й збирається нашим розумом: чи буде воно здоровим чи хворим, потворним чи гарним. Тому треба оберегати свій розум від нечистої їжі й нечистих думок, які збуджують його. Збуджений розум виявляється в численних емоціях. Продукція оболонки *маномайя-коша* – це такі емоції, як радість, горе, страх, гнів, прагнення, хіть, ревності, ненависть, заздрість, жадібність. Коли стан розуму не суперечить своїй природі, розум не завдає особливих турбот душі й тілу, тому що природне співвідношення вологи у тілі відповідає його конституції. Але коли стан розуму перебуває в збудженому стані, у тілі відбувається змішування вологи у пропорції, протилежній природному стану організму. Це призводить до захворювання. *Маномайя-коша* перебуває між оболонкою *віг'янамайя-коша* (нервова система) і оболонкою *пранамайя-коша* (кровоносна система). Перебуваючи посередині, розум не дає спокою нервовій і кровоносній системам. Хвороби на рівні розуму з народження знаходяться на п'ятій або шостій стадії, з ростом дитини хвороби починають розвиватися й на фізичному рівні, проходячи всі стадії від першої до шостої. Якщо людина дає можливість розуму діяти таким чином, як вона діяла у попередньому житті, хвороби розвиваються природним шляхом. Якщо ж вона духовно вдосконалюється сама і піднімає духовний рівень своїх дітей, то, очищаючи свій розум від минулої інформації, людина в такий спосіб очищає себе й від майбутніх хвороб. Духовний процес очищає як тонке тіло, так і фізичне.

Четверта оболонка – *віг'янамайя-коша* – це нервова система, або *вата-доша*. На рівні нервової системи знаходиться душа, часточка Бога. Функція цієї оболонки – розпізнавання й вирішення. Коли розум розгублюється й не знає, яке рішення прийняти, вибираючи його з нескінченного потоку думок, інтелект завжди підказує правильне рішення. Але, зазвичай, нечистий розум не чує голосу інтелекту й приймає рішення сам, тому вибір і рішення розуму завжди

бувають неправильними. Наша душа, маючи вільну волю, має два шляхи. Перший шлях – це той шлях, яким йдуть всі зумовлені душі в матеріальному світі, тобто вони працюють з нижчими оболонками тіла й скеровуються якостями (*гунами*) матеріальної природи. Цей шлях душі зумовлений, і поле діяльності дуже обмежене. Дія душі в нижчих оболонках тіла призводить до її деградації і поступово душа змінює свої тіла на тіла нижчих форм життя. Але є інший шлях, що призводить до звільнення від впливу *гун* матеріальної природи. Це шлях відновлення втраченого зв'язку душі з Богом, йдучи яким жива істота діє не самостійно, а під наглядом Наддуші (*Параматми*).

П'ята оболонка – *анандамайя-коша* – оболонка причини або блаженства. На рівні цієї оболонки перебуває Наддуша, що не зачіпається матеріальними оболонками *аннамайя*, *пранамайя*, *маномайя*, *віг'янамайя*, тому що ця оболонка має духовну природу й не може забруднитися нижчими оболонками. Наддуша – основний контролюючий голос совісті й голос свідка. Вона все бачить, все знає й керує бажаннями живої істоти. У людини з'являються різні бажання, але здійснюються тільки ті, що дозволяються *Параматмою*. *Параматма* знаходиться у всіх тілах, як рухливих, так і нерухомих, і Вона, відповідно до *карми* живої істоти, обмежує або контролює її вільну волю. Тримаючись за «ворогів розуму» та їхніх спільників, люди продовжують піддавати себе й інших стражданням матеріального світу. Ментальні страждання людей на землі збільшуються щодня, у результаті чого росте кількість психічно хворих і незадоволених людей. Розум найчастіше відіграє роль нашого найлютішого ворога, але наше завдання при цьому – перетворити його в нашого найкращого друга.

Стародавні ведичні знання є значущими і для сучасної України, вони допомагають розвивати позитивний внутрішній діалог, зосереджуватися на визначеній меті та проводити самоаналіз, розвивати у собі почуття подяки й уважність, підтримувати у собі ентузіазм і рішучість, навчатися методам *йоги* і медитації, розкрити у собі здатності любити і служити іншим, котрі й є складовими частинами процесу самоусвідомлення і самореалізації людської особистості, що складається з фізичного, психічного і духовного тіла.

1. Васильєва І. В. Людина у релігійному вимірі / І. В. Васильєва. – К.: Книга плюс – Херсон: ПП Кальченко, 2009. – 345 с. 2. Попов М. В. Аксиологія і медицина (Проблема цінностей і медицина) / М. В. Попов. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – 284 с. 3. Степанюк Ю. А. Навчально-методичний комплекс «Ведичні знання про здоров'я» / Ю. А. Степанюк. – Рівне: Редакційно-видавничий центр Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янука, 2009. – 158 с.

Наталія Стефаненко

Цивілізаційний поступ і ментальність українців

У статті проаналізовано фактори виникнення ментального дефіциту етносу, розглянуто поняття ментального дефіциту як одного з регуляторів цивілізаційного поступу українців.

In the article the factors of origin of mentality deficit of an ethnos are analyzed, the concept of mentality deficit as one of regulators of Civilization progress of the Ukrainians is examined.

У рамках розуміння цивілізаційного поступу як нелінійного розгортання багатогранних варіантів самобутнього розвитку етносів зримо виділяються як мінімум два рівні прояву такого поступу: з одного боку, поліетнічні системи, утворюючи в ході взаємного проникнення і взаємного збагачення складні соціальні структури, формують єдине

цивілізаційне поле, як відбувається, наприклад, узгодження європейської та східної субцивілізацій в рамках єдиної загальноцивілізаційної структури. З іншого боку, кожен із етносів чи інших утворень, привносячи безумовно значущий вклад у загальнолюдський цивілізаційний поступ, вирішує чи не насамперед власні еволюційні завдання. Маються

на увазі базові завдання стійкого соціального утворення – збереження власного існування і забезпечення умов для якомога повнішої самореалізації. Тим завданням слугує не тільки організація та підтримка оптимальних умов для задоволення життєвих потреб (території, ресурсної економічної бази, політичної чи ідеологічної організації тощо). У даному випадку маємо на увазі дещо глибші і загалом неусвідомлювані аспекти самозбереження, саморозвитку і самореалізації етносу як єдиного живого тіла, цілісного утворення – його ментальну саморегуляцію.

Динаміка етнічної групи поєднує в собі елементи гетеростазу як умови поступального розвитку, і гомеостазу, покликаною забезпечити підтримання її стабільності. Аналізуючи особливості включення етносу в загальноцивілізаційні процеси, спробуємо окреслити місце ментального дефіциту як одного із регуляторів взаємодії етнічної групи із світом. Не претендуючи на остаточне визначення, під ментальним дефіцитом в даному разі означимо ситуацію неповного задоволення потреб групи чи особистості в забезпеченні стабільної і поступальної взаємодії із світом. Оскільки наявність етапів дефіциту, як і потенційне існування елементів дисбалансу за умов актуального врівноваження основних його складових визначається як одна із характеристик самого еволюційного процесу, логічно, що факти ментального дефіциту є типовими для етногенезу і в той чи інший спосіб етнічною групою долаються. Можливо, і наявність ментального дефіциту, поряд із потребою в саморозвитку і розширенні ареалу існування, можна пояснити сплески, спрямування і рівень етнічної активності. Враховуючи той факт, що одним із завдань етнічної групи є необхідність підтримання оптимального рівня життєздатності і збереження життєвої енергії, можна припустити також, що міра активності має відповідати рівню реального дефіциту, тобто різниці між актуальними потребами групи і наявністю ефективних вже існуючих в ментальному полі засобів подолання ситуації напруги. Етнос максимально використовуватиме вже готові форми і засоби забезпечення повноцінного свого існування, а ментальний дефіцит може виступати як регулятор власної динаміки етносу, його поступального розвитку. Потреба в подоланні дефіциту, в узгодженні внутрішніх потреб із умовами існування народу відслідковується, наприклад, в підкресленому багатстві форм і кольорової гами арабесок мусульманських храмів на фоні не дуже багатого на розмаїття пейзажу, яке слугує і яскравим прикладом компенсаторної діяльності етносу, і виразною ілюстрацією внеску в загальнолюдську культурну спадщину.

Феномен ментального дефіциту можна прослідкувати також в результатах міжетнічної взаємодії. Асиміляція одного із етносів-учасників міжетнічної взаємодії, якщо її розглядати з позиції ментального дефіциту, може слугувати, наприклад, свідченням вузькості ментального досвіду народу, який піддається асиміляції чи відсутності достатнього часу на перетворення етнічної історії в ментальний автоматизм, оскільки для опрацювання отриманої інформації, для подолання деструктивної ситуації і виведення її на ментальний рівень потрібна значна кількість значущих пред'явлень і відповідний проміжок часу. Можливою причиною ситуації дефіциту слугуватиме слабкий зв'язок із ментальними ресурсами, розрив чи втрата каналів їх транслювання і підкріплення, якими можуть бути мова, провідна діяльність чи ідеологічна складова етносу. Потреба в оптимальному розподілі життєвої енергії ймовірно впливає на визначення стратегії етносу, якщо економічно вигідніше зберегти фізичне

існування за рахунок серйозної трансформації системи світобачення. Часткове підпорядкування етнічної групи дозволяє їй компенсаторно розвивати зону свободи, як то відбувалось і з нашим народом. Не маючи можливості тривалий час повноцінно розпоряджатись на території власного проживання, українці сконцентрувались на світі малої групи. У той же час вони могли задовольняти потребу в переживанні долученості до цивілізаційного поступу через успіхи в служінні іншим народам, долаючи ситуацію неможливості заявити про себе як про представника визнаної окремої цілісної етнічної системи. Тривала етнічна депривація, невдалі спроби успішно подолати ситуацію дефіциту компенсаторно виливаються у зміну ставлення до неї – терплячість, слухняність виводяться на перші позиції у системі цінностей, і дістає визнання меншовартість.

Більш успішним прикладом задоволення потреби етносу в подоланні ментального дефіциту без втрати ключових позицій видаються стосунки між литовцями і українцями. Широко запозичуючи культурні надбання українців, треба гадати, перші уникли асиміляції не тільки через відносно короткий строк взаємодії, але й через утримання власної політичної і військової влади.

Заслугує на увагу ще один варіант поєднання процесів подолання етнічною групою ментального дефіциту і включення у загальноцивілізаційні потоки – масове запозичення і розвиток досягнень представників конкретного етносу. Наприклад, на початку XX ст. практично всі великі країни західної цивілізації зачепила хвиля захоплення психоаналізом. Дослідники пояснюють підвищений інтерес до психоаналітичних ідей компенсаторною потребою в заповненні інформаційного дефіциту щодо інстинктивної природи людини, розв'язанні ситуації напруги, зумовленої жорсткими вимогами вікторіанської доби. До того ж наукові розробки другої половини XIX ст. дозволили накопичити вже достатньо фактів і отримати детальну інформацію про окремі аспекти психічних феноменів. Необхідне накопичення емпіричного матеріалу, в свою чергу, зумовило перехід до етапу синтезу – психоаналіз започаткував цілу низку концепцій цілісного уявлення про психічну природу людини. Можна розглянути появу психоаналізу як реакцію на появу ментального дефіциту, пов'язаного із втратою позицій традиційного суспільства і приходом на зміну традиційному мисленню нової релігії інтелігенції – позитивізму, з його цілеспрямованим бажанням пояснити явища реальності із наукової точки зору. Платою за розуміння традиційних форм узгодження системи світобачення людини стала їх десакралізація. Анатомізації й формалізації було піддано обряди, звичаї і ритуали, що привело до втрати чи не ключової складової їх дієвості – сакральності. Природничі науки, зриваючи ореол сакральності із традиційних форм опрацювання ключових переживань особистісного і колективного плану, мусили запропонувати *Homo sapiens* альтернативу в термінах, гідних довіри позитивіста. Науково орієнтовані природознавці, будучи позбавленими таким чином можливості повною мірою послугуватись ментальними формами саморегуляції, з необхідністю мали створити власний, зрозумілий і узгоджений із їхньою системою цінностей і системою світобачення семантичний код для розуміння, прийняття та організації власного місця у світі. Ментальний дефіцит до того ж посилювався стрімким напливом і зміною інформації, що вимагало вищого рівня активності від особистості, відмови від інертності перебування в групі.

Розгляд цих фактів в контексті аналізу глибинних етнічних процесів видається доречним як приклад взаємозбагачення народів: психоаналіз, будучи багатограним феноменом, дозволив етнічним групам, які відгукнулись на його появу, заповнити власну ментальну нішу, оскільки процес включення у власне ментальне поле надбань цивілізації не є пасивним поглинанням готового, вже відкритого іншими феномена. Свідченням того може бути поява гілок – австрійського, британського, французького, американського психоаналізу, де психоаналітична теорія знаходить подальший розвиток у чіткій відповідності із ієрархією ментальних потреб означених етнічних утворень. Для пострадянського простору психоаналіз, крім того, був досить зручною формою проходження від періоду переходу від колективістського типу мислення тоталітарної системи до періоду повернення цінності особистості, надавав можливість задовольнити потребу в навиках саморозуміння й саморозвитку на особистісному рівні. Інша справа, що для формування власне свого, автентичного погляду на той чи інший феномен, потрібен певний час, тому про українську школу психоаналізу говорити можна радше як про тенденцію до формування.

Психоаналіз став свого часу варіантом подолання ментальної кризи не тільки для особистості, котра мислить в атеїстично-позитивістському ключі, а й для людини, позбавленої цивілізаційним процесом можливості жити в природному біологічному ритмі, мати постійний органічний зв'язок із природою. Оскільки її праця все більше мала технічний характер, вимоги цивілізованого суспільства потребували високого рівня контролю і обмежень в задоволенні власних природних потреб, причому відповідальність за прийняття рішень їй доводилось брати на себе, з огляду на втрату організуючої і спрямовуючої ролі традиції. Проходячи шлях від «Ми» до «Я», особистість постає перед фактом відсутності ефективних традиційних засобів адаптації у потоці викликів з боку соціуму і природи, із високим ступенем вірогідності починає сама продукувати нові форми гармонізації власного світу – виразним свідченням такої активності може слугувати еволюція пісні від колективного авторства до строго персоналізованого, від переважання групової пісні із висвітленням групових форм діяльності до індивідуальної.

Якщо продовжувати розгляд питання включення українців у загальноцивілізаційні процеси на прикладі адаптації психоаналізу в українському науковому і практичному полі, можна спостерегти цікаву картину – для українців, із властивою їм відкритістю до переживань, терапевтичний бік психоаналітичного підходу по суті своїй відомий як на рефлексивному, так і на інтуїтивному рівнях.

Наприклад, Г. Сковорода, подаючи свою версію відновлення душевного миру, в метафоричній формі практично відтворює психоаналітичний процес через очищення, виведення того, що отруєє душу [2]. Висновки З. Фрейда після багаторічних досліджень ефективності заснованого ним методу про роль глибинних переживань в житті особистості, про зв'язок психічних феноменів із соматичними проявами, про ключове місце переживання любові для успішної терапевтичної роботи [1] виразно переформулює із основними положеннями філософії кордоцентризму П. Юркевича [3]. Інтуїтивний шлях подолання душевних конфліктів особистості, органічний для українського народу, виразно прослідковується у фольклорі і в значній мірі слугує аналогом динаміки, яку розглядає психоаналіз.

Як один із варіантів пояснення відсутності великого інтересу до психоаналітичних ідей через відсутність

поширених прецедентів, можна розглянути питання прихованої заздрості до чоловічого начала. На відміну від патріархального суспільства, українська жінка, мала досить свободи і влади для формування самоцінної позиції. Українська любовна лірика ясніє прикладами владної позиції жінки, її вирішальної волі, наприклад, у питаннях долі як доньки, так і сина: дівчина вибирає судженого – *я би його взяла* за мужа («Ой що то за хлопець»), ставити умови для продовження стосунків – ой, *хто мені* відерце дістане, *той зі мною* на рушничок стане («Туман яром»); матір може не пустити козака до дівчини («Чом ти не прийшов»), дає дозвіл на одруження – як *дозволить* мати невісточку брати («Один місяць сходить», «Іхали козаченьки») чи забороняє подальші стосунки – не *дозволю* вдову брати («Ой за лісом зелененьким»). Активна позиція жінки у розв'язанні складних життєвих ситуацій чітко прослідковується в українській казці: кмітливість і розум Семиліточка дозволяє їй справитися із складними завданнями пана («Семиліточка»), обманути і побити чорта («Як баба чорта побила»), в казці «Стрижено, стрижено» чоловікові навіть під загрозою смерті не вдається змусити жінку змінити власну думку тощо. Українська культура пропонує красномовні приклади інтуїтивного опрацювання ключових конфліктів онтогенезу, яким приділяє увагу психоаналіз. Наприклад, казка «Про Солов'я-розбійника і сліпого царевича» дає розгорнуту ілюстрацію зростання головного героя на шляху від інфантильної позиції до сформованої зрілої особистості, який має пройти через конфлікт із батьком, подолати сліпу віру до матері і зрештою знайти власну долю.

Психоаналітична практика пропрацювання первинної травмуючої ситуації має точки перетину із структурою народної пісні, яка пропонує і когнітивну (констатується факт складної ситуації, виявляються причини її виникнення, особливості перебігу і можлива перспектива розвитку подій), і афективну (відбивається складна гама переживань, пов'язаних із подією – і дивно, і сумно), і поведінкову складову (фіксується діяльність по подоланню травматичної ситуації – негарні брови підмальовуються, вісточка передається посланцем, сліди милого прикриваються від недобрих очей, кинута калина «хапається» за землю тощо). Переживання таким чином можуть бути опрацьовані в безпечній для збереження цілісної структури особистості формі, що дозволяє справитись із емоційно забарвленою, значущою ситуацією.

Власне, процес адаптації психоаналітичної теорії й практики на українських теренах свідчить як про самодостатність традиційного ресурсу українського народу, так і про його співрозмірність, співзвучність із процесами загальноцивілізаційного плану. Особливості запозичення і застосування нової інформації, включення того чи іншого етносу в загальний цивілізаційний процес, заповнення ментального дефіциту українців чітко узгоджується із принципом збереження життєвої енергії етносу, коли в ході запозичення форми і змісту нового, групою відбирається фактично лише та їх частина, яка задовольняє потребу в заповненні дефіциту. Ілюстрацією може слугувати, наприклад, охристіянене язичництво, яке завдяки трансформації (тобто в значній мірі зміні форми) виконало завдання включення України-Руси в європейський цивілізаційний процес. Язичницька складова дозволила українцям зберегти не тільки життєво важливий зв'язок із природою, а й залишила живим ядро одухотвореного ставлення до світу. Специфічно адаптована форма державного демократичного устрою українців так само чітко узгоджується із системою наших базових цінностей, звинувачення в нездатності створити «справжню»

демократію відбиває факт недооцінки значущості ментальних пріоритетів, за яким українець узгоджує власну соціальну активність із реальною потребою жити малою групою.

У свою чергу, підвищений рівень критичності поряд із зневіреністю, відкидання штучно фіксованих традиційних форм світоіснування можуть бути виразним свідченням наявності підвищеного рівня ментального дефіциту, періоду випрацювання нових способів, нових механізмів формування узгодженої позиції і етносу, і особистостей.

Особливості системи цінностей українства, відображені в національному характері – високий рівень внутрішньої самодостатності, потреба в автономії, досвід толерантного ставлення до інакшого, не войовнича і загалом неагресивна

позиція, естетичне, вдумливе ставлення до світу, виступають у даному випадку і як продукт етнотворчої діяльності групи і як віддзеркалення її діяльності, спрямованої на подолання ментального дефіциту. Водночас вони можуть розглядатися як відображення загальноцивілізаційної системи цінностей, як свідчення включеності українства у загальний еволюційний процес, як варіант саморозгортання і саморозвитку динамічної системи.

1. Браун Дж. Психология Фрейда и постфрейдисты / Дж. Браун. – М.: REFL-book; К.: Ваклер, 1997. – 240 с.
2. Ушкалов Л. В. Нариси з філософії Григорія Сковороди / Л. В. Ушкалов, О. В. Марченко. – Харків: Основа, 1993. – 152 с.
3. Юркевич П. Д. Философские произведения / П. Д. Юркевич. – М.: 1990.

Вадим Чуйко

Українська філософія як зустріч з об'єктивною дійсністю

Обґрунтовується когнітологічність української філософії, що усвідомлює себе у відношенні до об'єктивної дійсності.

Cognitive character of Ukrainian philosophy that realizes itself in attitude toward the objective reality is substantiated in the article.

Культивування концепту практики як форми буття такої об'єктивної дійсності, яка здатна єднати «у-собі» об'єктивне і суб'єктивне, сформувало філософію ігнорування питань про зв'язок об'єктивного і практики. Тобто практика, здебільшого неусвідомлено, розглядається як форма безпосереднього зв'язку людини і об'єкта. Відповідно, за межами уваги залишаються феномени, які демонструють конкретну опосередкованість зв'язку об'єктивного і практики.

Неусвідомлене абстрагування від вказаних феноменів відбувається за допомогою культивування гегелівського принципу єдності логічного та історичного, який шляхом формального зняття питання про конкретні обставини виголошує, що єдність практики і об'єктивних обставин історично завжди реалізується як «дійсна історія», а суперечності, факти їхньої несумісності є тимчасовою «недійсною історією». Тобто пропонується своєрідна містифікація та телеологізація історії, яка пропонує уявлення про те, що руйнуючи «у-собі» недійсну історію об'єктивна історія історично розкриває тільки дійсну історію як суттєву, важливу для свідомості та думки, прогресу. Відомим прикладом зазначеної містифікації можна визнати інтерпретацію К. Марксом гегелівської ідеї історії виразом: «ключем до розуміння анатомії мавпи є розуміння анатомії людини», з якою не може погодитися жоден зоолог.

Загальним наслідком вказаного абстрагування стає ігнорування ролі конкретної людини або групи людей як носіїв знань, інтелекту, вольових зусиль, екзистенції тощо, які можуть впливати на практику, наприклад, на її удосконалення, трансформацію, зміну. Відповідно виникає неузгодженість між спробою описати історію як результат суспільної діяльності людей, розповідями про соціокультурну обумовленість історичного процесу і визнанням обумовленості соціуму практикою. Тож застосування поняття «революційна практика» демонструє лише факт усвідомлення зазначеної проблеми, але не вирішує її, адже змістовно йдеться про містичну практику за допомогою фактичної елімінації суб'єкт-об'єктних відносин.

Деяко аналогічне спостерігаємо і у наступному. Для сучасної теорії наукового пізнання [6, с. 57–61] ідея всезагальності є наслідком нерозуміння того, що ототожнення методології та онтології є неправомірним, бо за умови такого ототожнення ігнорується специфіка методологічного знання як пошуку

відповіді на питання «що я можу?». Відповідно, також повторюється телеологізація об'єкта. Тобто, на підставі тлумачення пізнання як відображення дійсності, а також культивування концепту практики, розглядаючи відображення методу і виявивши у ньому відсутність іманентних обмежень його застосування, формується абсолютистський висновок про всезагальність виявленого знання. Таким чином, формується філософія, яка не враховує можливість усвідомлення наявності незнання про те, що дійсність здатна обмежити відомий, перевірений метод, ще не виявлена, про те, що відображення методу не можна ототожнювати з відображенням законів природи, а також про те, що практика, яка побудована на застосуванні відомого методу, є суб'єктивізованою предметною діяльністю.

Протиставляючи зазначеному історично наявне філософське осмислення особливостей життя українців, взаємовідносини людини та суспільства, виявляємо іншу роль усвідомлення сенсу свого буття конкретною людиною. Поширеність даної особливості українців презентує феномен меритократичності (місце людини в суспільстві визначається особистими зусиллями, а не походженням, владою чи випадком), історичним прикладом якого є такі масові явища як «українське козацтво», «гетьманщина», «бандерівщина», «Гельсінська спілка». Осмисленням меритократичності українського суспільства займалися вже українські гуманісти, які досліджували роль суспільної активності особи, природного права та суспільного договору. Зокрема, це спостерігається у полемічних творах Г. Смотрицького, М. Смотрицького, В. Суразького, Х. Філалета, С. Зизанія, в працях українських викладачів Києво-Могилянської академії С. Яворського, Ю. Кониського, П. Величковського, Ф. Прокіповича, у спадщині Г. Сковороди, козацьких літописів Самовидця, С. Величка, Г. Граб'янки. Меритократичність українського суспільства демонструє систематичне переживання свідою висловленої лише у XIX ст. українським поетом тези: «Жити – значить *ніби* бути. Бути – значить *майже* жити» [1].

Стосовно зазначеного можна додати, що тільки в такому житті, під час якого людина, запитуючи себе про власне буття, знаходить лише демонстрацію свого небуття, можливо виголосити з болем, що «Світ ловив мене та не спіймав».